

MIJNE BEMOEIINGEN MET SURINAME

door

Prof. Dr A. H. BERKHOUT.

De oerwouden van Suriname trokken mij steeds aan. Ik verklaarde mij dan ook aanstonds bereid om aan het verzoek van den Minister van Koloniën te voldoen, om een inspectie-reis, betreffende den toestand der bosschen in genoemd land, te ondernemen.

Door het uitbreken van de gele koorts in Suriname moest de reis één jaar uitgesteld worden. De vrijgekomen vacantie kon nuttig besteed worden met het bestudeeren der Surinaamsche boschproducten, die in het Koloniaal Museum te Haarlem waren bijeengebracht.

Voor het nagaan van het in Europa aanwezige Surinaamsch herbariummateriaal waren Kew en Weenen de aangewezen plaatsen. In Leiden waren de vruchten van den arbeid veler plantkundigen in groote hoeveelheid aanwezig, maar ze lagen onder dikke lagen stof begraven en waren voor mij geheel onbruikbaar.

Vooral het herbarium der Kew Gardens bood mij een uitstekende gelegenheid voor het maken van voorstudies die mij later zeer nuttig waren. Wegens de voortreffelijke inderling had men de hulp van den „keeper” van het herbarium niet noodig. In no time kon men zelf vinden, wat men zocht.

De voordeelen van te behooren tot een groot volk frappeerden mij ook in Berlijn. Kwam daar b.v. een expeditie uit Nieuw Guinea terug, dan zag Prof. Adolf Engler het herbarium na en verdeelde hij de gedroogde planten onder een groot aantal botanici. Elk hunner was specialiteit in een klein aantal plantenfamilies en kon dus veelal op den eersten blik constateeren, of de plant in quaestie een reeds beschreven soort was, of wel een onbekende.

Binnen een jaar waren alle meegebrachte planten beschreven en de namen gepubliceerd. Dat de verzamelde Surinaamsche planten in Leiden 50 jaar onaangeroerd bleven liggen, kan men den eenigen botanischen hoogleeraar aan de universiteit aldaar niet verwijten, want behalve colleges over

Noot van de Redactie: Een onzer oudste medeleden, Prof. Dr Berkhout publiceerde twee gedeelten van zijn memoires in de jaargangen 1938 en 1939 van het boschbouwkundig tijdschrift „Tectona”. De tijdsomstandigheden maakten het onmogelijk ook het derde deel (slot) van zijn beschouwingen in dat tijdschrift te doen verschijnen. Wij hebben aan het verzoek, daarvoor ruimte in ons tijdschrift beschikbaar te stellen, gaarne voldaan.

plantensysteemkunde was hij ook verplicht die over anatomie en physiologie te geven. Hij stond alleen voor alles.

Behoorlijk voorbereid aanvaardde ik in Juli 1903 de reis naar Suriname. De hulp, die ik aldaar ondervond, kan ik niet genoeg waardeeren.

Typisch waren de woorden van den Gouverneur bij mijn opwachtingsbezoek: „Het spijt me voor U, maar U zult het doel van Uw reis niet kunnen bereiken, want ik zond een expeditie uit, bestaande uit een Europeaan, die jaren in de Surinaamsche bosschen doorbracht, een boschneger en een Indiaan. De laatste twee waren zeer vertrouwd met het bosch, maar nergens hebben zij een Hevea-rubberboom kunnen ontdekken.”

Nu had de Gouverneur tevoren aan den Minister van Koloniën geschreven, dat mijn bewering, dat de Heveaboom in Suriname inheemsch zou blijken te zijn, uiterst gewaagd genoemd moest worden. Over de gronden, die mij tot de tegenovergestelde meening hadden geleid, kon de Gouverneur bezwaarlijk oordeelen.

Ik antwoordde hem, dat hij zich vergiste in het doel van mijn reis: Ik dacht er niet aan, in concurrentie met een Indiaan of boschneger in de voor een Europeaan vrijwel ondoordringbare wouden te treden. Mijn meening gaf ik evenwel niet prijs. Het toeval stelde mij later in staat de juistheid van mijn bewering te staven.

Op de inspectiereizen naar de binnenlanden werd ik steeds afwisselend vergezeld door twee Surinaamsche hoofdamtbanen. Op een dezer tochten begeleidde mij de inspecteur van het onderwijs Dr Benjamins, die in Leiden in de plantkunde was gepromoveerd. Op een gegeven moment zag ik uit ons roeibootje een Hevea aan den oever staan en wees ik die aan. Dr Benjamins haalde lachend de schouders op en ontlokte mij de opmerking, dat een hoogleeraar in de dierkunde niet in staat is in de verte te constateeren op de hei, of hij met een geit of met een schaap te doen heeft, terwijl de schaapherder uit honderd stuks kan aanwijzen, welk schaap van Hendrik Jan Ouwebreur, of van diens buurman is.

We roeiden naar den boom toe. Bij een inkapping met den houwer (in de bosschen van Suriname neemt men geen wandelstok mee, maar is ieder bezoeker in het bezit van een flink kapmes) voorspelde ik, dat er melksap uit zou vloeien. Dit was inderdaad het geval. Aan boord van onze stoombarkas stelde ik Dr Benjamins in de gelegenheid met hulp van de monographie van den keeper van het herbarium der Kew Gardens na te gaan of mijn diagnose juist was. Bloemen en vruchten hadden wij niet kunnen ontdekken. De bepaling der species bleef daardoor onzeker, maar dat

we met een Hevea-soort te doen hadden, bleek aan geen twijfel onderhevig. Dr BOTTEN HEMSLEY van de Kew Gardens hield het opgezonden blad afkomstig te zijn van een Hevea parviflora. Ik loofde f 10.— uit, bestemd voor hem, die mij een bloeienden tak van de gevonden boomsoort kon verschaffen. Nog voordat de duisternis geheel was ingevallen, klom een boschneger aan boord. De eene hand hield hij op voor de uitgelooft f 10.—, in de andere hield hij een bloeienden tak. Hij hield vol, dat deze van de gezochte boomsoort afkomstig was. Ik liet hem het uitvloeiende melksap van mijn tak zien, en droeg hem op zijn tak ook in te snijden. De tak van deze boshcacao gelek op die van de Hevea, maar was daarvan gemakkelijk te onderscheiden doordat bij insnijding geen melksap uitstroomde.

Later droeg ik den houtvester PLASSCHAERT op een speciaal onderzoek in te stellen aangaande het voorkomen van Hevea's in de bosschen van Suriname. Het bleek hem o.a. dat onder een groote Hevea in het bosch de Gouverneur met zijn gevolg een paar maal gepicknickt had!

Ook de vader van den houtvester GONGGRIPJ ontdekte bij den aanleg van den Surinaamschen spoorweg Hevea's. Helaas hadden de latere ontdekkingen geen economische waarde meer. Toen de rubber genoteerd stond op f 5.— en meer per $\frac{1}{2}$ kg, was het exploiteeren der Hevea's met financieel voordeel wellicht raadzaam geweest. Inmiddels was de prijs zoodanig achteruitgelopen, dat de marge tusschen dien prijs en de kosten van opsporen benevens oogsten dreigde negatief te zijn. Eenige malen heb ik in den rubberboomtijd Amsterdamsche handelsvrienden ontraden, geld beschikbaar te stellen voor een exploitatie der wilde Hevea's. Zoolang niet bewezen was, dat er in Suriname bosschen waren, waarin een voldoende aantal Hevea's werden aangetroffen, was de exploitatie te riskant. Eén boom per ha loont de exploitatie niet. Op zijn minst moet er vermoedelijk een vijftal zijn, terwijl ook het bosch zekere oppervlakte groot moet wezen, wil de exploitatie loonend worden.

Herhaaldelijk waren er klachten geuit, dat Nederland de arme kolonie te veel aan haar lot overliet. Waarom was ons land niet begonnen de schatten van het reusachtige natuurbosch te exploiteeren?

In het Kol. Museum en ook op meerdere plaatsen in Nederland kon men zich overtuigen, dat in die wouden de fraaiste houtsoorten werden aangetroffen. Voor meer dan een eeuw had men het taaie paardevleeschhout in Amsterdam aangevoerd voor het vervaardigen van strijkstokken, enz. De mooiste ingelegde tafels waren vervaardigd van het schoone purperharthout en letterhout.

Die feiten waren algemeen bekend in Nederland, maar

zij waren den vakman absoluut niet afdoende, om tot een geregeld beheer der bosschen te mogen adviseeren.

Het Surinaamsche letterhout wordt geregeld in West Europa aangevoerd en met een flinken prijs betaald. Aangezien het voornamelijk gebruik wordt voor inlegmeubelwerk was het geen groot bezwaar, dat de aangevoerde balken slechts enkele meters lang en enkele decimeters waren. Het vervoer uit het bosch kon dus geschieden op de ijzersterkte schedels der boschnegers en waren kostbare sleepwegen derhalve overbodig.

De heer H a r k e n, directeur van de Surinaamsche bosch-exploitatiemaatschappij, bleek bereid mij letterhoutboomen in het bosch te laten zien.

De heenreis duurde twee dagen van de hoofdplaats af. Den avond voor het betreden van het bosch, waarin le letterhoutboom in groote hoeveelheid heette voor te komen, droeg de heer H a r k e n de leiding der expeditie over aan een zijner leveranciers, een kundig boschlooper en houthakker.

Op mijn vraag aan hem, of er werkelijk in het bosch veel letterboomen waren, brak hij in gejubel uit en sloeg hij krachtig op zijn beide dijnen: „Oe! Oe! Plenty biggy trees!”

We hadden den volgenden morgen uren achter hem aangeloopt zonder eenig succes en van den middag waren ook reeds een paar uur vruchteloos verstreken. Het kleine ongedierte en de groote hitte maakten mij ongeduldig, en daarom begon ik onze leidsman herhaalde malen aan. Blijkbaar begon hem dit te vervelen en triompheerend wees hij ons tenslotte een flink exemplaar van den gezochten boom aan. Met ontzag wierp de heer H. zijn blikken naar boven en riep hij voldaan uit: „Zoo, is dat de boom waaraan ik zooveel geld als exporteur heb verdiend?”

Een onderzoek met een feldstecher waarschuwde mij niet op zijn voorbarige uitlating in te gaan, en noopte mij den boschneger op te dragen in den boom te klimmen en een tak, liefst met bloem en vrucht, mee te brengen. Mijn vermoeden bleek juist: het was een boom behoorende tot een geheel andere familie dan waartoe de letterhoutboom behoort. Wij keerden terug zonder een enkel exemplaar gezien te hebben!

Wie zou het in zijn hoofd krijgen, goede boschverkeerswegen aan te leggen, zoo men in vijf dagen in het bosch geen enkel exemplaar van den gewilden boom had kunnen vinden?

Een exploitatie met geïmporteerde arbeiders onder deskundig Europeesch toezicht is onder de gegeven omstandigheden absoluut niet raadzaam.

Het volgende verhaal moge verder een denkbeeld geven van de groote moeilijkheden, waarmede de exploitatie der Surinaamsche bosschen te kampen heeft.

Voor den bouw van het postkantoor te Brussel had men

Surinaamsch teak (= lokus = *Hymenaea Courbaril* L) gebezigd, en ondanks de brandende zon, die de deur van dat gebouw uren achtereen bescheen, hield de deur zich prachtig. Niet minder tevreden was de architect over het voor lambrizeering in een der Brusselsche gemeentehuizen gebruikte purperhart. Maar ziet, men kwam nog een halve kubieke meter van dat hout te kort en vroeg telegraphisch in Amsterdam aan, wanneer het ontbrekende kon worden geleverd. Het antwoord luidde dat dit wel een jaar zou duren en men bovendien geen zekerheid kon geven, dat men hetzelfde hout kon leveren. Er waren wellicht meer soorten dan de twee geheel verschillende bekende specie's van purperhart.

Hoe was de gebruikelijke wijze van boschexploitatie? Wilde een boschneger de blommetjes in Paramaribo eens buiten zetten, dan zakte hij de rivier af op een vlot van enkele goede balken, die boven water gehouden werden door lichtere soorten. De houthandelaar, die tevens importeur van zeer uiteenlopende goederen was, betaalde het hout in allerlei, feitelijk voor den boschneger onnoodige voorwerpen. De neger nam op zich, weldra met een veel grooter vlot te komen, indien hem een flink voorschot gegeven werd.

Thuis gekomen gaven de harmonica, en vele andere inge-ruilde voorwerpen spoedig den geest. De lust om wederom met een vlot de rivier af te zakken, was niet groot, en het duurde menigmaal een paar jaar, voor men zich weer op de hoofdplaats liet zien, en herkend werd als debiteur.

De Brusselsche architect was er in hooge mate ontstemd over, dat hij zijn lambrizeeringen niet kon afwerken en zwoer, dat hij nooit weer te verleiden zou zijn, voor het koopen van Surinaamsch hout.

De mogelijkheid bestond, dat een exploitatie op een reeëler basis met stadsnegers langs de pas aangelegde spoorweglijn, die een klein deel der binnenlanden ontsloot, succes zou opleveren. In ieder geval moest zulks op bescheiden schaal beproefd worden.

Bij het bezoek aan de betrokken bosschen, schatte ik zeer ruw weg, dat er terreinen waren dicht bij de spoorlijn, met 10 m³ vierkant bekapt verkoopbaar hout. Dat quantum klinkt bespottelijk laag, maar bleek veel te hoog te zijn. Nu had het eerste werk van den later aangestelden houtvester moeten zijn, alvorens met de exploitatie te beginnen, een betrouwbare exploratie te verrichten. Hij stelde zich evenwel met een even oppervlakkige schatting, als ik verricht had, tevreden en bevestigde die slechts. Al zijn tijd gebruikte hij liever om een trambaan voor den afvoer van het hout naar de spoorweglijn te projecteeren, in plaats van dien tijd te gebruiken voor een grondige exploratie. Het ontwerp oogstte terecht groote lof bij den chef van de Surinaamsche spoorwegen, in, maar mijn goedkeuring kon het niet wegdragen.

De exploitatie van het proefterrein leverde per m³ een vrij groot verlies op. Zou nu in het vervolg het hout gratis langs den aan te leggen tramweg naar den spoorweg vervoerd worden, dan zou het verlies op de exploitatie weliswaar per m³ verminderen, maar bleef dat verlies toch nog zoo aanzienlijk, dat het m.i. niet geraden was nog eens een belangrijk bedrag van den aanleg van de tramlijn uit te geven.

De proefexploitatie mislukte. Er stond per ha wel 10 m³ vierkant bekapt bruikbaar hout, maar de moeilijkheden voor den afvoer waren onderschat. Daardoor stegen de kosten van uitsleep zeer aanmerkelijk. Voor elken balk moest een knuppelweg van zeer groote lengte door het oerwoud worden gebaad. Teneinde op het kostbare transport te besparen de men in de naburige Engelsche kolonie karbouwen.

De houtvester, baron V a n A s b e c k, nam zijn taak zeer ter harte en ontzag zich niet, persoonlijk de ongedesseeerde beesten met een dikke knuppel aan te sporen, maar tevergeefs! Er was in de nabijheid der exploitatie nergens gras te vinden en de hongerige beesten konden daarom geen behoorlijk werk verrichten. Men moest nu overgaan tot het benodigde voer van verre afstanden aan te voeren, maar dat kostte veel geld. Een jaar later was er ter plaatse voldoende gras. De karbouwen hadden met hun excrementen daarvoor gezorgd. Inmiddels was de exploitatie gestaakt. Men wierp daarop het denkbeeld op bij de exploitatie gebruik te maken van mechanische kracht.

Ik heb ook dat ernstig meenen te moeten ontraden.

In de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, waar de mechanische exploitatie met succes wordt gebezigd, zijn de boschtoestanden geheel anders dan in Suriname. In laatstgenoemd land is in het bosch ook bewaarheid het gezegde: „Vroeg rijp, vroeg rot”. In de jeugd groeien sommige boomsoorten aldaar verbazend snel, maar in den regel bereiken zij geen hoogen leeftijd. Duizendjarige boomen moet men er niet zoeken.

Een verder groot verschil ligt in de samenstelling der boomsoorten. In N.-Amerika kunnen vrijwel alle aanwezige boomen op een gegeven terrein gebruikt worden. Weliswaar treft men er ook een vrij groote verscheidenheid, b.v. van Coniferen aan, maar in den handel kunnen alle soorten als yellow pine of white pine verkocht worden.

In Suriname leveren wellicht van de honderd boomen slechts een tiental een product, dat bij de verbruikers bekend en gewild is. Kan bij een Amerikaansche boschexploitatie op één plaats een groot aantal boomen worden uitgesleept, zoo beperkt zich dat getal in Suriname tot een of twee exemplaren.

Het verplaatsen van de sleepmachine kan in Amerika overgelaten worden aan een der houthakkers. In Suriname

zou men dat werk aan een buitenlandschen vakman moeten toevertrouwen. Deze zou terecht een hoog dagloon eischen en een groot deel van zijn tijd gedurende het verplaatsen der machine in het oerwoud, nutteloos verkwisten.

Het Surinaamsche Gouvernement heeft terecht de proef (het bezigen van een uitsleepmachine) overgelaten aan de Surinaamsche boschexploitatiemaatschappij. Deze vond in de praktijk de bevestiging van mijn meening.

Waar op Java wel succes behaald werd, was dit toe te schrijven aan de groote hoeveelheid waardevol djatihout, die ter plaatse aanwezig was. Ook de intelligentie van den Javaan, die spoedig bij den uitsleep den Amerikaanschen vakman kon vervangen, droeg het zijne daartoe bij. De machinale uitsleep heeft trouwens ook op Java geen stand gehouden.

De vraag naar hout op Paramaribo is gering, zoodat de prijs bij een verhoogde aanvoer weldra sterk daalt. Het lag voor de hand, dat getracht werd dit euvel te bestrijden door uitvoer naar Europa.

Verzocht werd een honderdtal balken naar Nederland te zenden. Het aantal soorten moest gering zijn en alleen die soorten moesten gekozen worden, waarvan men met zekerheid groote hoeveelheden kon leveren.

Er werd op aangedrongen, dat de balken met stalen stempels genummerd moesten worden en de houtvester zich borgstelde voor de juistheid der wetenschappelijke namen.

Helaas mislukte de proefzending volkomen. Ondanks het voorschrift waren de balken slechts met teer genummerd. Door het uitsleepen waren deze nummers onleesbaar geworden. De expeditie was opgedragen aan de Surinaamsche boschexploitatiemaatschappij. De partij werd verscheept tegelijk met andere balken van deze vennootschap en raakten beide partijen geheel door elkaar. De directeur liet het aan mij over een 100-tal balken op de stapelplaats uit te kiezen! De zekerheid van den soortnaam ging daardoor geheel verloren. Er werd een kleine partij van het hout geleverd voor den inwendigen bouw van het laboratorium van mijnbouw in Delft, en wel voor de zitbanken in de collegezaal. Veel last werd ondervonden met het drogen van het hout, maar tenslotte was men tevreden over de qualiteit. Deze proef was van veel nut voor den afzet van de in Delft gebruikte houtsoort: *basra locus* (*Dicorynia Paraënsis*).

Het zoeken van afnemers in Europa viel uiterst zwaar. Een van de grootste meubelfabrikanten werd een proefpartij aangeboden beneden den kostprijs. Hoewel te voren een onderhoud schriftelijk was aangevraagd, werd ik aan de deur in Amsterdam afgescheept alsof het den verkoop van vetes of pijpdoppen gold.

De heer Pander in den Haag was welwillender. De echtgenoot van den Gouverneur van Suriname had mij bij

hem geïntroduceerd. Zijn antwoord luidde: „Mijn firma heeft een gevestigde reputatie van eerste klasse meubels te leveren”.

Hoe het Surinaamsch hout zal moeten behandeld worden, is nog een open vraag. De mogelijkheid bestaat dus, dat b.v. een schrijftafel geleverd wordt, gemaakt van Surinaamsch hout en de koper binnen het verloop van een paar jaar komt opdagen met de klacht, dat het hout van de schrijftafel door inkrimping een gaping van een cm vertoont. (Dit geval deed zich te Wageningen voor bij een lessenaartje, dat uit Surinaamsch hout was vervaardigd).

Nu zou die risico voor hem (P a n d e r) te dragen zijn, zoo daar tegenover stond, dat hij groote hoeveelheden prima Surinaamsch hout elk jaar betrekken kon tegen een lagen prijs, maar de aanbieder van het hout kent noch de hoeveelheid noch den leveringsprijs.

Onder die omstandigheden speet het hem, dat hij van een proef moest afzien. Tenslotte werd de heer de Voogd, meubelfabrikant te Wageningen, genegen gevonden vijf m³ hout op proef over te nemen.

In den Haag werd deze leverantie tegen een lagen prijs (belangrijk beneden den kostprijs) goedgekeurd. De heer de Voogd en ik vonden na lang zoeken op de Marine-werf in Amsterdam een partij balken, wier gezamenlijke inhoud 5,100 m³ bedroeg. Den heer de Voogd werd schriftelijk medegedeeld, dat hij na storting bij den rijksbe-taalmeester te Arnhem van 5,100 × f 40.—, een vergunning tot vervoer van Amsterdam naar Wageningen zou ontvangen.

Aan het Ministerie van Koloniën bleek men zeer onttstemd over deze transactie te zijn.

„Voor dit maal zou men er zich bij neer leggen, dat ik mijn bevoegdheid te buiten was gegaan”.

Had men verlangd, dat ik den kop van een der balken, die op zijn hoogst voor de vervaardiging van een stoof was te gebruiken, aan de bijzondere bewakingszorgen van den Marinecommandant toevertrouwd had?

Ik had den geheelen morgen met den heer de Voogd op de werf gesjouwd om het quantum van 5 m³ bijeen te krijgen. Voor de reizen, die ik in het belang van de proef ondernam, wilde ik niet declareeren, maar nu ik tenslotte een dergelijk schrijven ontving, was het genoeg en verklaarde ik niet langer moeite te willen doen voor den verkoop van het hout.

Men verklaarde in den Haag, dat de terechtwijzing af-komstig was van een ondergeschikt ambtenaar, maar voor mij was deze de druppel, die den beker deed overvloeien.

Ik releveerde het volgende, vroeger gebeurde.

Na de indiening van mijn rapport over de inspectie der Surinaamsche bosschen, getypt in triplo, ontving ik het ver-

zoek de drukproeven te corrigeeren onder mededeeling, dat ik de porti's mocht declareeren!

Dat verzoek was m.i. ongepast. Elk klerkje kon dat corrigeeren aan het Ministerie verrichten, want het concept was met de schrijfmachine geschreven en hier gecorrigeerd. Het typen had ik uit eigen beurs betaald met meer dan f 50.— en nu zou ik een declaratie indienen: 2 Januari porto 12 cent enz., met kans, dat de een of andere klerk aan het Ministerie zou opmerken, dat het porto slechts 9 cent geweest was!

Het voorafgaande bewijst alweer, dat zaken als de onderhavige bezwaarlijk van Regeeringswege te verrichten zijn. Men had mij de 100 balken gratis moeten afstaan en nog bovendien een behoorlijk bedrag in geld er aan moeten toevoegen, zonder dat ik de besteding daarvan behoefde te verantwoorden.

De Java Boschexploitatiemij heeft in de eerste twee jaren van haar bestaan duizende guldens toegelegd op den verkoop van Javateak in Europa, maar het gelukte haar daardoor een behoorlijken afzet in het vervolg te vinden.

Voor den bouw van spoorwegwagons, beweerde een werkmeester, was Java djatihout niet te gebruiken en moest aan teak de voorkeur worden geschonken. Elk jaar maakte hij een snoepreisje naar Engeland voor de keuring van het benodigde teakhout.

Toen deze reden aan den Directeur van de Java Bosch Expl. Mij bekend werd, viel het hem niet moeilijk den betrokken werkmeester tot een ander oordeel te bekeeren.

Nu geef ik grif toe, dat van Regeeringswege bezwaarlijk blanco verkoopen van zijn hout kan worden toegestaan en evenmin aan een ambtenaar geld kan worden verstrekt om als steekpenning enz. te worden besteed; maar zekere soepelheid moet hem worden toegestaan bij zijn optreden en in geen geval moet hij bloot staan aan ongepaste onverdiende terechtwijzingen.

(Wordt vervolgd.)